

Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw

Rianne Kloosterman en Hans Schmeets

De meerderheid van de Nederlandse bevolking heeft vertrouwen in elkaar en in veel nationale en internationale instellingen en organisaties. Vooral hoogopgeleiden, frequente kerkbezoekers, studenten en mensen met een betaalde baan hebben over het algemeen veel sociaal en institutioneel vertrouwen. In de periode 2002–2008 is het vertrouwen in instellingen en organisaties toegenomen; voor het onderlinge vertrouwen geldt dit minder sterk.

1. Inleiding

Een sterke sociale samenhang in de samenleving draagt bij aan positieve ontwikkelingen op het terrein van veiligheid (De Hart et al., 2002), gezondheid (Wilkinson en Marmot, 2003) en economische productiviteit en groei (Putnam et al., 1993; Knack en Keefer, 1997; Ritzén et al. 2000; Coté en Healy, 2001; Ruiters, 2008). Het bevorderen van de sociale samenhang is daarom een speerpunt van lokaal en nationaal beleid. Onmisbare voorwaarden voor sociale samenhang zijn vertrouwen tussen burgers, ofwel sociaal vertrouwen, en vertrouwen van burgers in politieke en maatschappelijke organisaties, ofwel institutioneel vertrouwen.

Vertrouwen binnen en vooral ook tussen bevolkingsgroepen wordt gezien als het cement van de samenleving. Vertrouwensbanden tussen burgers vergroten hun bereidheid om te handelen in het belang van de groep of gemeenschap (Fukuyama, 1995; Putnam et al. 1993). Zo worden collectieve goederen als een grotere veiligheid en sociale controle in de buurt gegenereerd (Coleman, 1988; Coleman, 1990). Institutioneel vertrouwen leidt tot meer participatie in organisaties en de politiek, waardoor een samenleving efficiënter kan functioneren (Hudson, 2006). Tegelijkertijd vergroot deelname aan de maatschappij het vertrouwen in anderen en in (politieke) organisaties (Brehm en Rahn, 1997; Schmeets, 2008; Schmeets en Coumans, 2009).

Terwijl voldoende sociaal en institutioneel vertrouwen dus belangrijk zijn voor een samenleving, wordt vaak gesteld dat de Nederlandse bevolking een gebrekkig en afnemend vertrouwen heeft in elkaar en in de traditionele instituties (Dekker, 2006; Wijnberg, 2009; SER, 2009). Zo zegt Meurs (2008) dat Nederland in betrekkelijk korte tijd is veranderd van een *high trust*-samenleving in een *low trust*-samenleving.

De veronderstelde erosie van het vertrouwen wordt echter nauwelijks met cijfers onderbouwd. Er is wel empirisch onderzoek verricht naar de mate waarin het vertrouwen in het parlement en in de overheid is veranderd, maar daaruit blijkt juist dat dit vertrouwen sinds 2004 weer een stijgende lijn vertoont (Eurobarometer, 2007).

In dit artikel wordt met behulp van de European Social Survey (ESS) onderzocht hoe het sociale vertrouwen en het vertrouwen in zeven politieke en maatschappelijke instituties in Nederland zijn veranderd in de periode 2002–2008.

Daarnaast wordt nagegaan welke individuele kenmerken van invloed zijn op het sociale en het institutionele vertrouwen.

2. Theorie en hypothesen over voorspellers van sociaal en institutioneel vertrouwen

2.1 Sociaal vertrouwen

Welke individuele kenmerken bepalen of mensen veel of weinig vertrouwen hebben in hun medeburgers? Diverse studies stellen dat vooral het behaalde opleidingsniveau samenhangt met de mate waarin burgers elkaar vertrouwen (Alesina en La Ferrara, 2002; Putnam, 1995; Schmeets en Huynen, 2010). Dankzij hun kennis, vaardigheden en hulpbronnen zouden mensen met een hoog opleidingsniveau beter in staat zijn bruggen te slaan tussen de eigen groep en andere groepen dan laagopgeleiden. Doordat hoogopgeleiden meer 'open-minded' zijn, ontstaan opleidingsverschillen in sociaal vertrouwen. Ook verschillen in maatschappelijk succes zouden ertoe kunnen leiden dat hoogopgeleiden meer vertrouwen in de medemens hebben dan laagopgeleiden (Newton, 2001). Succesvolle mensen hebben naar verwachting minder reden om anderen te wantrouwen dan mensen die het minder voor de wind gaat.

Daarnaast is de mate van religiositeit mogelijk een belangrijke voorspeller van sociaal vertrouwen (Alesina en La Ferrara, 2002; Schmeets en Coumans, 2009). In het geloof wordt naastenliefde zeer gewaardeerd. Het klaarstaan voor de medemens en het verantwoordelijk voelen voor zijn welzijn worden door veel gelovigen als belangrijke leefregels gezien.

Ook factoren als leeftijd, burgerlijke staat en maatschappelijke positie kunnen een rol spelen. Daarbij wordt verondersteld dat naarmate mensen vaker oneerlijk en onredelijk behandeld zijn, de kans groter is dat zij het vertrouwen in de medemens verliezen (Wijckmans et al., 2009). Alesina en La Ferrara (2002) stellen dat negatieve of traumatische ervaringen zoals een echtscheiding, het verlies van de partner en werkloos raken van invloed zijn op de mate waarin mensen elkaar vertrouwen. Deze gebeurtenissen kunnen ervoor zorgen dat mensen zich gekwetst en in de steek gelaten voelen en zo leiden tot een verlies van sociaal vertrouwen.

De relatie tussen vertrouwen en leeftijd is moeilijker in te schatten. Enerzijds is het aannemelijk dat ouderen vaker negatieve sociale ervaringen hebben dan jongeren, waardoor een negatieve relatie tussen leeftijd en sociaal vertrouwen ontstaat. In het Nationaal Kiezersonderzoek rond de verkiezingen van 2006 werd zo'n verband inderdaad gevonden. Ouder worden kan echter ook gepaard gaan met veel positieve sociale ervaringen, waardoor ouderen juist meer sociaal vertrouwen zouden moeten hebben dan jongeren.

Ook het belang van geslacht is moeilijk te voorspellen. Mogelijk bevinden vrouwen zich vaker in een achtergestelde positie dan mannen, wat hun sociale vertrouwen negatief beïnvloedt.

2.2 Institutioneel vertrouwen

Volgens Hudson (2006) hangt het vertrouwen in een instituut sterk af van de kennis over en de ervaring met het betreffende instituut. Naarmate mensen meer weten over een bepaald instituut is de kans groter dat zij het vertrouwen.

De meest voor de hand liggende indicator van kennis is het bereikte opleidingsniveau. Daarnaast speelt leeftijd mogelijk een rol, aangezien mensen kennis opdoen gedurende hun levensloop. Het is dus te verwachten dat hoger opgeleiden en oudere mensen meer vertrouwen hebben in (politieke) instituties dan lager opgeleiden en jongere mensen.

Ook positieve en negatieve ervaringen met een instituut bepalen de mate van het vertrouwen. Wanneer mensen vinden dat ze niet fatsoenlijk zijn geholpen door bijvoorbeeld de politie of de overheid, kan hun vertrouwen in deze instituties afnemen. Mensen die gaan scheiden kunnen het rechtssysteem en de regering de schuld geven van de in hun ogen oneerlijke scheidingsregeling en werklozen en langdurig zieken kunnen de overheid verantwoordelijk stellen voor de situatie waarin zij zich bevinden. Zo hebben tegenslagen volgens Hudson vaak een negatieve invloed op het institutionele vertrouwen. Daar staat tegenover dat een goede, snelle afhandeling van problemen door instituties een positieve invloed op dit vertrouwen kan hebben.

Op basis van de inzichten uit de vorige paragrafen zijn de volgende hypothesen geformuleerd:

1. Het sociaal en het institutioneel vertrouwen in Nederland is afgenomen in de periode 2002–2008.
2. Vrouwen onderscheiden zich niet van mannen in het sociaal en het institutioneel vertrouwen.
3. Ouderen onderscheiden zich niet van jongeren in het sociaal vertrouwen.
4. Ouderen hebben meer institutioneel vertrouwen dan jongeren.
5. Hoger opgeleiden hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan lager opgeleiden.
6. Religieuze mensen hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan niet-religieuze mensen.
7. Gehuwden en ongehuwden hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan gescheiden en verweduwd personen.
8. Personen met betaald werk hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan werklozen, zieken en gehandicapten.

Data

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit de European Social Survey (ESS). De ESS wordt om de twee jaar uitgevoerd met als doel het in kaart brengen en verklaren van de relatie tussen enerzijds de veranderende instituties in Europa en anderzijds de houdingen, gedragingen en meningen van haar inwoners. In dit onderzoek worden de Nederlandse ESS-data van vier opeenvolgende metingen geanalyseerd: 2002 (N = 2364); 2004 (N = 1881); 2006 (N = 1889); 2008 (N = 1778).

Vraagstellingen

Het sociale vertrouwen is bepaald met de vraag: 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?'. De antwoordschaal loopt van 0–10, waarbij 0 betekent dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn en 10 dat de meeste mensen te vertrouwen zijn.

Om het *institutionele vertrouwen* van mensen vast te stellen is aan mensen gevraagd hoe veel vertrouwen ze hebben in verschillende politieke en maatschappelijke instituties, te weten het Nederlandse parlement, het rechtstelsel, de politie, politici, politieke partijen, het Europese Parlement en de Verenigde Naties. Ook hier loopt de antwoordschaal van 0–10, waarbij de score 0 staat voor helemaal geen vertrouwen en de score 10 voor volledig vertrouwen in het desbetreffende instituut. De vraag naar de mate van vertrouwen in politieke partijen is voor de eerste keer gesteld in de meting van 2004, waardoor in het jaar 2002 hier geen informatie over is.

Het *bereikte opleidingsniveau* bestaat uit de volgende onderwijscategorieën: (1) lager onderwijs, (2) lbo of mavo, (3) havo, vwo of mbo, (4) hbo, en (5) universiteit. De mate van religiositeit is vastgesteld aan de hand van de *frequentie van de kerkgang*. Gevraagd is hoe vaak men naar religieuze diensten gaat, afgezien van speciale gelegenheden zoals huwelijken en begrafenissen. De volgende categorieën zijn onderscheiden van (1) nooit, (2) bijna nooit, (3) 1 keer in de maand of vaker, en (4) 1 keer in de week of vaker.

De *maatschappelijke positie* is gemeten door de vraag naar de belangrijkste dagelijkse bezigheid, met als antwoordmogelijkheden betaalde arbeid, werkloos, gepensioneerd, ziek, studerend en werkzaam in het huishouden.

De *burgerlijke staat* van de respondent bestaat uit vier categorieën: getrouwd, gescheiden, verweduwd en alleenstaand.

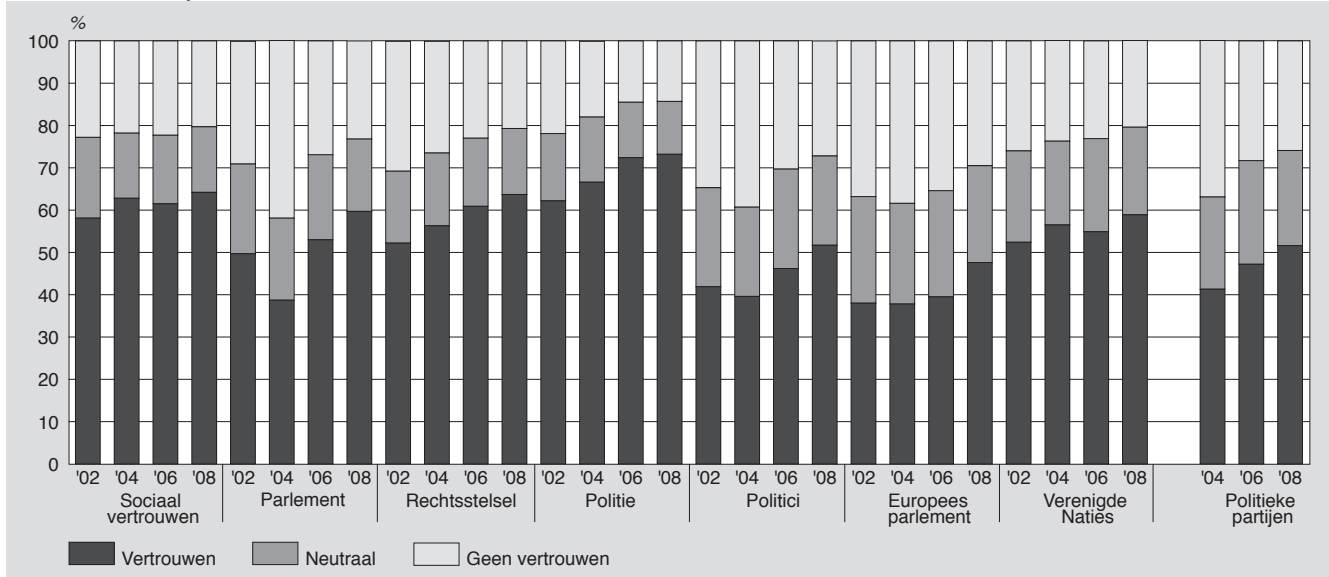
Aan de hand van het geboortejaar is de *leeftijd* van respondenten vastgesteld.

Geslacht geeft weer of de respondent een (0) man, of (1) een vrouw is.

3. Ontwikkelingen in sociaal en institutioneel vertrouwen

In de periode 2002–2008 zijn het sociale en het institutionele vertrouwen van de Nederlandse bevolking licht toegenomen (*grafiek 1*). De toename van het sociale vertrouwen geeft aan dat mensen minder het gevoel hebben dat ze voorzichtig moeten zijn in de omgang met anderen; de stijging van het institutionele vertrouwen impliceert dat hun tevredenheid over de prestaties van instituties en de manier waarop deze hun taken uitvoeren is toegenomen.

1. Personen van 15 jaar of ouder naar sociaal en institutioneel vertrouwen

Bij het vaststellen van de mate van het sociale en het institutionele vertrouwen is een driedeling gehanteerd: personen met een score van 0 tot en met 4 zijn gerekend tot de groep met overwegend weinig of geen vertrouwen, personen met een score van 5 vormen de neutrale groep en personen met een score van 6 tot en met 10 hebben overwegend veel vertrouwen.

Het aandeel met een score van 6 of hoger op sociaal vertrouwen is gegroeid van 58 procent in 2002 tot 64 procent in 2008. Het aandeel met een score van 5 of lager – en dus weinig vertrouwen – nam juist met 4 procentpunt af.

Het institutionele vertrouwen nam in de periode 2002–2008 sterker toe dan het sociale vertrouwen. Dit geldt met een groei van ongeveer 11 procent vooral voor het vertrouwen in het rechtsstelsel en in de politiek. Het vertrouwen in de Verenigde Naties is met 6 procent relatief weinig toegenomen. Opvallend is dat het vertrouwen in politieke instellingen – en met name in het parlement – tussen 2002 en 2004 afnam en daarna sterk toenam. Dit is in lijn met de bevindingen uit de Eurobarometer 2007. Zowel de dip in het politieke vertrouwen na de eeuwwisseling als het herstel daarvan zijn ook in andere westerse landen zichtbaar (Verbeet, 2009).

Grafiek 1 laat ook de grote verschillen in vertrouwen zien tussen de diverse instituties. In 2008 genoot de politie het meeste vertrouwen: 73 procent gaf aan hier vertrouwen in te hebben. Tegenover politieke instellingen is er beduidend meer wantrouwen, vooral als het gaat om het Europese parlement. In 2008 had slechts 48 procent vertrouwen in deze organisatie. Ook de politieke partijen en politici scoren met zo'n 52 procent relatief slecht. Deze resultaten veranderen niet wanneer de gemiddelde scores worden vergeleken in plaats van de driedeling geen vertrouwen-neutraal-wel vertrouwen. De lichte stijging van het sociale vertrouwen en de duidelijke toename van het vertrouwen in diverse maatschappelijke instellingen en organisaties zijn niet conform de hypothesen. Voor de vermeende afbrokkeling van het sociaal en institutioneel vertrouwen in de periode 2002–2008 is dus geen bevestiging gevonden.

4. Determinanten van sociaal en institutioneel vertrouwen

4.1 Sociaal en institutioneel vertrouwen naar individuele kenmerken

Mannen hebben meer vertrouwen in andere mensen en in de meeste instituties dan vrouwen (*staat 1*). Dit spoot niet met de tweede hypothese, waarin geen verschil tussen mannen en vrouwen werd verondersteld.

Leeftijd is niet duidelijk gerelateerd aan de mate van sociaal vertrouwen: het aandeel met vertrouwen in anderen varieert van 60 procent bij de 55- tot 65-jarigen tot 64 procent bij de 45- tot 55-jarigen. Een uitzondering hierop vormen de 75-plussers, die met 56 procent het minste vertrouwen hebben in de medemens. Daarmee wordt in grote lijnen de derde hypothese bevestigd.

Wel verschillen de leeftijdsgroepen in hun institutionele vertrouwen. Jongeren hebben duidelijk meer institutioneel vertrouwen dan ouderen. Het lijkt erop dat mensen na hun 35^e levensjaar sceptischer tegenover instituties komen te staan, mogelijk doordat ze hier meer mee in aanraking zijn gekomen. Een uitzondering vormt het vertrouwen in de politiek. Van de 75-plussers heeft 74 procent vertrouwen in dit instituut, terwijl dit aandeel bij de andere leeftijdsgroepen varieert van 67 tot 69 procent. Deze resultaten sporen grotendeels met de verwachting in de vierde hypothese. Zoals verwacht hebben hoger opgeleiden vaker vertrouwen in de medemens dan lager opgeleiden. Personen met alleen lager onderwijs hebben met 50 procent het minste sociale vertrouwen, waarna dit gestaag oploopt tot 77 procent bij personen met een afgeronde universitaire opleiding. Ook tussen opleidingsniveau en institutioneel vertrouwen is een duidelijk positief verband zichtbaar. Deze bevindingen stroken met de vijfde hypothese.

Ook de frequentie van kerkgang hangt samen met het sociaal vertrouwen. Mensen die nooit religieuze diensten bezoeken hebben duidelijk minder vertrouwen in hun medeburgers dan mensen die dit vaak of soms doen. Wel hebben de meest frequente kerkbezoekers, die één keer per week

of vaker een religieuze dienst bezoeken, minder sociaal vertrouwen dan mensen die één keer per maand of vaker naar religieuze instellingen gaan. In instituties hebben frequente kerkgangers meer vertrouwen dan niet-frequente kerkgangers. Met deze bevindingen vindt de zesde hypothese ondersteuning. Het lijkt erop dat mensen met een sterke verbondenheid met religie ook sterk betrokken zijn bij de maatschappij. Dit spoort met de bevindingen uit diverse onderzoeken naar de relatie tussen religie en sociale samenhang (Schmeets, 2009a).

De burgerlijke staat is, conform de zevende hypothese, gerelateerd aan de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen. Het vertrouwen in medeburgers en instituties is duidelijk minder bij verweduwd en gescheiden mensen dan bij gehuwden en ongehuwden. Vooral ongehuwden geven aan veel sociaal en institutioneel vertrouwen te hebben. Ook de achtste hypothese vindt steun in de resultaten. Mensen met betaald werk en studenten hebben over het algemeen veel vertrouwen in anderen en in instituties. Verder blijkt dat werklozen, permanent zieken en gehandicapten meer wantrouwig zijn tegenover medemensen en instituties. Ook mensen die voornamelijk in het huishouden werkzaam zijn, hebben weinig sociaal en institutioneel vertrouwen.

4.2 Multipele regressie-analyse

De invloed van de individuele kenmerken op de twee vormen van vertrouwen is ook onderzocht met behulp van multipele regressie-analyse (staat 2). Omdat deze techniek rekening houdt met de onderlinge samenhang van de persoonskenmerken, kan ermee worden nagegaan of de waargenomen verschillen in vertrouwen blijven bestaan na controle voor de overige individuele kenmerken.

Uit de multipele regressie-analyse blijkt dat het sociale vertrouwen licht is gestegen in de periode 2002–2008. Dit komt overeen met de bivariate samenhangen, waaruit bleek dat de groep met een score van 6 of hoger in deze periode is gegroeid met circa 6 procentpunten. Ook het vertrouwen in politieke en maatschappelijke instituties is in deze periode toegenomen. Uitzondering was het vertrouwen in de Verenigde Naties.

Twee individuele kenmerken hangen duidelijk samen met de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen. Dit zijn het opleidingsniveau en de frequentie van de kerkgang (staat 2; hoe hoger de β 's, hoe meer samenhang). Naarmate mensen hoger zijn opgeleid, hebben ze meer vertrouwen in de medemens en in instituties. Dit geldt ook voor de frequentie van kerkgang: mensen die vaker religieuze diensten bijwonen, hebben meer sociaal en institutioneel

Staat 1
Personen van 15 jaar of ouder naar sociaal en institutioneel vertrouwen ¹⁾ en achtergrondkenmerken

	Sociaal vertrouwen	Institutioneel vertrouwen						
		Parlement	Rechts-stelsel	Politie	Politici	Europees parlement	Verenigde Naties	Politieke partijen
	%							
Geslacht								
Man	63,7	55,1	62,0	68,2	47,5	39,2	58,0	48,9
Vrouw	59,4	45,8	54,3	68,1	42,1	41,7	53,1	44,6
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	60,9	53,5	67,0	66,6	49,6	61,9	65,8	57,7
25 tot 35 jaar	61,4	52,7	58,2	69,0	47,0	45,1	60,0	46,8
35 tot 45 jaar	62,5	48,9	56,0	68,3	42,6	36,9	53,5	45,3
45 tot 55 jaar	63,9	48,5	58,5	68,5	43,1	35,2	52,4	44,0
55 tot 65 jaar	59,5	50,0	57,6	66,5	42,4	35,4	53,0	43,9
65 tot 75 jaar	60,5	49,6	50,6	66,9	45,5	36,1	51,7	46,4
75 jaar of ouder	56,4	48,5	55,2	74,2	45,5	38,3	53,7	45,7
Opleidingsniveau								
Lager onderwijs	50,1	39,4	47,0	61,9	36,5	39,9	46,5	39,6
Lbo, mavo	52,7	40,4	44,7	60,0	37,2	33,9	46,8	38,5
Havo, vwo, mbo	63,6	51,9	59,7	69,9	45,9	41,7	57,9	48,5
Hbo	73,2	61,7	73,0	76,5	54,9	47,4	65,8	55,7
Universiteit	76,5	69,3	82,8	81,7	56,8	45,9	65,9	57,1
Kerkgang								
1x per week of vaker	62,6	59,8	59,0	74,0	54,7	41,6	55,5	52,6
1x per maand	67,6	57,6	65,6	76,5	52,6	47,5	60,6	54,1
Bijna nooit	62,2	54,0	59,3	68,1	46,3	44,9	57,4	50,8
Nooit	59,6	44,2	55,5	65,2	39,7	36,6	53,4	41,5
Burgerlijke staat								
Gehuwd	62,4	50,7	56,1	68,9	44,3	37,1	53,4	45,1
Gescheiden	57,1	42,0	56,4	64,7	37,8	37,6	49,0	41,1
Verweduwd	55,2	42,6	49,1	66,2	41,4	34,5	46,7	40,7
Ongehuwd	61,8	52,7	64,9	67,9	48,2	51,2	64,0	53,7
Maatschappelijke positie								
Betaald werk	64,5	53,6	61,5	70,6	46,5	39,6	57,2	48,6
Student	68,0	56,3	74,8	72,3	53,5	66,6	70,0	60,9
Werkloos	50,6	40,0	50,0	54,1	35,7	36,9	51,3	37,7
Ziek of gehandicapt	47,4	34,2	50,8	58,0	31,8	35,4	48,3	32,5
Pensioen	60,6	50,2	55,8	69,9	45,4	37,1	53,4	45,8
Huishouden	55,9	42,6	46,7	64,7	39,5	36,7	49,2	40,7
Anders	51,6	49,3	44,5	57,5	42,3	33,5	46,1	37,5
Totaal	61,4	50,1	57,9	68,1	44,6	40,5	55,4	46,6

Bron: ESS (2002, 2004, 2006, 2008).

¹⁾ In deze staat zijn de cijfers van 2002, 2004, 2006 en 2008 samengevoegd met uitzondering van het vertrouwen in de politieke partijen. In 2002 is deze vraag niet gesteld.

vertrouwen dan mensen die dit minder vaak of nooit doen. Verder blijken studenten meer vertrouwen te hebben in anderen en in instituten dan mensen die betaalde arbeid verrichten. Werklozen, permanent zieken of gehandicapten en mensen met als voornaamste bezigheid huishoudelijk werk hebben beduidend minder sociaal en institutioneel vertrouwen.

Ook de burgerlijke staat is van invloed op het vertrouwen dat mensen in anderen en in instituties hebben, zij het in mindere mate. Gescheiden personen hebben minder sociaal en institutioneel vertrouwen dan gehuwden. Daarnaast hebben ongehuwden meer vertrouwen in instituties dan gehuwden, vooral als het gaat om internationale instellingen als het Europese parlement en de Verenigde Naties.

De effecten van leeftijd en geslacht zijn minder eenduidig. Bij vrouwen verdwijnt het verband met sociaal vertrouwen na controle voor de overige individuele kenmerken. Vrouwen blijken wel minder vertrouwen te hebben in het parlement en het rechtsstelsel dan mannen, maar voor het vertrouwen in het Europese parlement geldt het omgekeerde. De gecorrigeerde leeftijdseffecten duiden erop dat ouder worden gepaard gaat met meer intermenselijk vertrouwen. Dit betekent dat de derde hypothese niet wordt bevestigd, terwijl dat met de bivariate bevindingen wel het geval was. Ouder worden gaat ook gepaard met meer vertrouwen in de politiek, het parlement, het rechtsstelsel en de medemens. Oudere mensen blijken echter minder vertrouwen te hebben in het Europese parlement dan jongere. Hoewel individuele kenmerken duidelijk bijdragen aan verschillen tussen burgers in sociaal en institutioneel vertrouwen, is de verklaarde variantie gering. Wellicht spelen vooral andere – niet in het onderzoek betrokken – sociaal-psychologische kenmerken een rol in de twee vormen van vertrouwen.

5. Conclusies

De meerderheid van de Nederlandse bevolking heeft vertrouwen in de medemens en in nationale en internationale instituties, en dan met name in gezaghebbende instellingen. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, is het institutionele vertrouwen van burgers in de periode 2002–2008 niet af-, maar juist toegenomen. Dit is een positieve ontwikkeling aangezien vertrouwen een belangrijke indicator is van sociale samenhang (Te Riele en Roest, 2009; Schmeets, 2009b). Bij het sociale vertrouwen is deze ontwikkeling minder duidelijk. In de periode 2002–2008 is het aandeel dat vertrouwen heeft in de medemens met 6 procentpunt gegroeid. Deze toename is niet geleidelijk verlopen: op een toename tussen 2002 en 2004 volgde een lichte daling in 2006, waarna het sociale vertrouwen weer toenam.

De bevindingen uit dit onderzoek staan haaks op de geluiden over een afbrokkeling van het vertrouwen en de constatering dat Nederland van een *high trust*-samenleving is veranderd in een *low trust*-samenleving. Bovendien toont een vergelijking met andere landen op basis van zowel de Eurobarometer als de ESS aan dat Nederland voorop loopt wat betreft sociaal vertrouwen, samen met Finland, Zweden, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk (Dekker et al., 2007).

Individuele kenmerken zijn van invloed op de mate van vertrouwen van burgers. Hoger opgeleiden, frequente bezoekers van religieuze diensten, studenten en mensen met een

betaalde baan hebben over het algemeen veel vertrouwen in anderen en in instituties. Het vertrouwen in de medemens en in instituties ligt duidelijk lager onder lager opgeleiden, niet-frequente kerkbezoekers, werklozen, permanent zieken of gehandicapten, mensen met als voornaamste bezigheid huishoudelijk werk en gescheiden personen. Verder hebben ongehuwden meer institutioneel vertrouwen dan gehuwden.

Mensen uit middelbare leeftijdsgroepen, en dan vooral de 45- tot 55-jarigen, hebben vaker vertrouwen in anderen dan degenen uit jongere en oudere leeftijdsgroepen.

Al met al komt naar voren dat kennis, maatschappelijk succes en religieuze betrokkenheid een positieve invloed uitoefenen op vertrouwen, terwijl negatieve ervaringen in de meeste gevallen tot een verlies in vertrouwen leiden.

Literatuur

Alesina, A. en E. la Ferrara, 2002, Who trusts others? *Journal of Public Economics*, (85), blz. 207–234.

Brehm, J. en W. Rahn, 1997, Individuel-level evidence for the causes and consequences of social capital. *American Journal of Political Science*, (41) 3, blz. 999–1023.

Coleman, J.S., 1988, Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, (94), blz. 95–120.

Coleman, J.S., 1990, *Foundations of social theory*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press.

Coté, S. en T. Healy, 2001, *The well-being of nations. The role of human and social capital*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Dekker, P., 2006, *Democratie en burgerschap – Politiek vertrouwen*. Opiniestuk voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Dekker, P., S. Ederveen, H. de Groot, A. van der Horst, A. Lejour, B. Straathof, H. Vinken en C. Wennekers, 2007, *Divers Europa. Bijlage bij Staat van de Europese Unie 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Planbureau.

Eurobarometer, 2007, *Eurobarometer 67 – De publieke opinie in de Europese Unie*.

Fukuyama, F., 1995, *Trust*. New York: Free Press.

Hart, J. de, F. Knol, C. Maas-de Waal. en T. Roes, 2002, *Zekere banden: Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hudson, J., 2006, Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, (59) 1, blz. 43–62.

Knack S. en P. Keefer, 1997, Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. *Quarterly Journal of Economics*, (112) 4, blz. 1251–1288.

Meurs, P., 2008, *Sociaal vertrouwen: een kwestie van durf*.

Staat 2
Regressieanalyse van sociaal en institutioneel vertrouwen ¹⁾ op achtergrondkenmerken van personen van 15 jaar of ouder en periode

	Sociaal vertrouwen			Parlement			Rechtsstelsel		
	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta
Intercept	4,23**	0,14		3,40**	0,14		3,33**	0,14	
Tijd (1–4)	0,04*	0,02	0,02	0,13**	0,02	0,07	0,15**	0,02	0,08
Vrouw	0,03	0,05	0,01	-0,21**	0,05	-0,05	-0,17**	0,05	-0,04
Opleidingsniveau (1–5)	0,37**	0,02	0,19	0,36**	0,02	0,20	0,51**	0,02	0,26
Leeftijd (15–95)	0,01**	0,00	0,06	0,00	0,00	0,03	0,01**	0,00	0,05
Kerkgang (1–4)	0,10**	0,02	0,05	0,26**	0,02	0,14	0,17**	0,02	0,08
Maatschappelijke positie									
Betaald werk (ref.)									
Studerend	0,62**	0,10	0,08	0,61**	0,10	0,08	1,05**	0,10	0,14
Werkloos	-0,51**	0,16	-0,04	-0,36*	0,15	-0,03	-0,45**	0,16	-0,03
Ziek	-0,58**	0,12	-0,05	-0,56**	0,12	-0,05	-0,35**	0,12	-0,03
Gepensioneerd	-0,21*	0,09	-0,04	-0,03	0,09	-0,01	-0,15	0,09	-0,02
Huishouden	-0,22**	0,07	-0,04	-0,15*	0,07	-0,03	-0,32**	0,07	-0,06
Anders	-0,28*	0,14	-0,02	-0,14	0,14	-0,01	-0,54**	0,14	-0,04
Burgerlijke staat									
Gehuwd (ref.)									
Gescheiden	-0,21*	0,10	-0,02	-0,30**	0,09	-0,04	-0,03	0,09	0,00
Weduwe	-0,20	0,11	-0,02	-0,25*	0,10	-0,03	-0,08	0,10	-0,01
Ongehuwd	-0,12	0,07	-0,03	0,07	0,07	0,02	0,17*	0,07	0,03
N	7 885			7 798			7 787		
R ²	0,05			0,08			0,11		

Bron: ESS (2002, 2004, 2006, 2008).

¹⁾ In deze staat zijn de cijfers van 2002, 2004, 2006 en 2008 samengevoegd met uitzondering van het vertrouwen in de politieke partijen. In 2002 is deze vraag niet gesteld.

** p < .01; * p < .05.

In: SER/Verwey Jonker Instituut, Sociaal Vertrouwen. Eerste Verwey-Jonker/SER lezing, 3 september 2008, blz. 9–24.

Ministerie van Economische Zaken, 2009, Brief van 8 december 2009 betreffende 'Adviesaanvraag over het sociaal-economische beleid op middellange termijn' aan Sociaal-Economische Raad, kenmerk EP/AEP/9204765.

Newton, K., 2001, Trust, social capital, civil society and democracy. *International Political Science Review*, (22) 2, blz. 201–214.

Putnam, R., 1995, Tuning in, turning out: the strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, (28), blz. 664–683.

Putnam, R., R. Leonardi en R.Y. Nanetti, 1993, *Making democracy work*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Ruiter, S., 2008, Association in context and association as context. Causes and consequences of voluntary association involvement. Nijmegen: ICS.

Schmeets, J.J.G., 2008, Meer contacten, meer vertrouwen. In: I. Beckers, R. van der Bie, W. Goede, E. Janissen, en W. Van Nunspeet (ed.) *De Nederlandse Samenleving 2008*. blz 71–78. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G. en B. Huynen, 2010, *Veel vertrouwen van hoger opgeleiden*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G., 2009a, Epiloog. In: J.J.G. Schmeets en R. van der Bie (ed.) *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. blz. 137–141. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G. 2009b, *Vertrouwen in onderzoek naar verkiezingen*. Enkele opmerkingen over kiezersonderzoek en het beoordelen van verkiezingen. Inaugurale rede uitgesproken op 6 maart 2009. Maastricht: Maastricht University.

Schmeets, J.J.G. en M. Coumans, 2009, Religie en vertrouwen. In: J.J.G. Schmeets en R. van der Bie (ed.) *Religie aan het begin van de 21ste eeuw*. blz. 109–115. Den Haag/Heerlen: CBS.

SER, 2009, Toespraak van A.H.G. Rinnooy Kan, voorzitter SER, tijdens de Algemene ledenvergadering van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, 11 mei 2009, Kurhaus, Scheveningen.

Te Riele, S. en A. Roest, 2009, *Sociale Samenhang: Raamwerk en Lacunes in de Informatievoorziening*. CBS-rapport SAH-2009-H2. Den Haag/Heerlen: CBS.

Ritzen, J., W. Easterly, en M. Woolcock, 2000, On “good” politicians and “bad” policies: Social cohesion, institutions, and growth. New York: The World Bank.

Verbeet, G.A., 2009, *Vertrouwen en zelfvertrouwen – Analyse en aanbevelingen*. Parlementaire Enquête, Tweede Kamer der Staten Generaal, Den Haag.

Wijckmans, B, M. Jappens en J. van Bavel, 2009, *Echtscheiding en sociaal kapitaal in Vlaanderen*. Brussel: Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel.

Wilkinson, R. en M. Marmot (ed.), 2003, *Social determinants of health: the solid facts*. 2nd edition. Copenhagen: World Health Organization Europe.

Politie			Politici			Europees Parlement			Verenigde Naties			Politieke partijen		
b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta
4,32**	0,13		3,50**	0,13		4,09**	0,14		4,53**	0,14		3,42**	0,17	
0,16**	0,02	0,09	0,11**	0,02	0,07	0,11**	0,02	0,07	0,05*	0,02	0,03	0,18**	0,03	0,08
0,07	0,05	0,02	-0,02	0,05	-0,01	0,25**	0,05	0,06	-0,08	0,05	-0,02	-0,01	0,05	0,00
0,27**	0,02	0,15	0,28**	0,02	0,16	0,20**	0,02	0,11	0,27**	0,02	0,15	0,25**	0,02	0,15
0,01**	0,00	0,07	0,00	0,00	-0,01	-0,01**	0,00	-0,12	0,00	0,00	-0,03	0,00	0,00	0,00
0,15**	0,02	0,08	0,25**	0,02	0,14	0,14**	0,02	0,08	0,09**	0,02	0,05	0,20**	0,02	0,12
0,59**	0,10	0,08	0,67**	0,09	0,10	0,97**	0,10	0,13	0,63**	0,10	0,09	0,68**	0,11	0,10
-0,45**	0,15	-0,03	-0,41**	0,14	-0,03	-0,16	0,16	-0,01	-0,27	0,15	-0,02	-0,36*	0,15	-0,03
-0,45**	0,11	-0,05	-0,51**	0,11	-0,05	-0,21	0,12	-0,02	-0,36**	0,12	-0,04	-0,62**	0,13	-0,06
-0,15	0,08	-0,03	0,04	0,08	0,01	0,29**	0,09	0,05	0,01	0,09	0,00	0,00	0,09	0,00
-0,15*	0,06	-0,03	-0,09	0,06	-0,02	-0,01	0,07	0,00	-0,04	0,07	-0,01	-0,14	0,07	-0,03
-0,47**	0,13	-0,04	-0,25	0,13	-0,02	-0,16	0,14	-0,01	-0,44**	0,14	-0,04	-0,37*	0,16	-0,03
-0,20*	0,09	-0,03	-0,18*	0,09	-0,02	0,03	0,10	0,00	-0,13	0,09	-0,02	-0,14	0,10	-0,02
-0,01	0,10	0,00	-0,06	0,10	-0,01	-0,04	0,11	0,00	-0,15	0,10	-0,02	-0,07	0,11	-0,01
-0,09	0,06	-0,02	0,05	0,06	0,01	0,18**	0,07	0,04	0,27**	0,07	0,06	0,20**	0,07	0,05
7 857			7 791			7 290			7 495			5 472		
0,05			0,06			0,07			0,05			0,07		